

BULANTI

Ali Osman Gündoğan*

Bulanti (La Nausée), Jean-Paul Sartre'in 1938'de yayınlanmış ilk romanı. Sartre bu romanında, daha sonra ortaya koyacağı düşüncelerinin anahtarlarını verir ve eserin başlığı olan **bulanti** kavramını, insanın varlık karşısında trajik yüzünü açığa vuran bir duygu olarak tasvir eder.

Yaşanmış metafizik bir tecrübeyi anlatan ve dünyayı olduğu gibi göstermeyi deneyen bu eserde Sartre, dünyanın da, insanın da olumsal yapısına işaret eder ve her ikisini de fazladan (de trop) birer varlık olarak ortaya koyar.

Bulanti, insan varoluşunun varlığın olumsuzluğu ve kendisini çevreleyen boşlukla karşılaşmasının ortaya çıkardığı tedirgin edici bir durumdur. Bu kavram, Sartre'in fenomenolojik ontolojisiyle ilgili olarak ortaya çıkmakta ve **en-soi** ile **pour-soi**'nin analizlerinin bir sonucu ve yaşantısal bir durum olarak belirmektedir. Öyleyse bulantının anlaşılması **en-soi**, **pour-soi** ve ikisi arasındaki ilişkinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu ise, Sartre'in ontolojisinin genel bir tasviri anlamına gelmektedir.

Tanrı'nın inkarıyla işe başlayan ve yaratılış doktrinini reddeden Sartre, varlık doktrinini, **L'Être et Le Néant** adlı eserinde ayrıntılı bir şekilde ele alır. Sartre bu eserinde iki varlık alanından ve bu varlık alanları arasındaki ilişkilerden bahseder. Bu varlık alanlarından ilki kendisinde varlık olarak nitelendirilen **en-soi**, diğeri de kendisi için varlık olarak nitelendirilen **pour-soi**'dir.

Kendisinde varlık, evrene karşılık gelen tam, kendisi için varlığa tamamıyla zıt, özdeşlik ilkesinin kendisine tam olarak uygulandığı ve bundan dolayı da "ne ise o" olarak kalan bir varlıktır. Kendi kendisiyle dolu olan, dolayısıyla başka hiçbir varlıkla ilişkisi bulunmayan kendi başına varlık, ne mümkünden çıkar ne de zorunlu olana bağlanabilir. Zorunluluk, ideal önermeler arasında bir bağı gösterir; varolanlar arasında ise böyle bir bağ olamaz. Ayrıca fenomenal bir varolan, asla başka bir varolandan çıkamaz. Sartre'a göre mümkün, kendisi için varlık alanına ait olduğu için mümkünden de çıkarılmayan kendisinde varlık, sadece olumsal olarak adlandırılabilir. O, ne yokluktan ne mümkünden ne de zorunlu bir yasadan çıkmıştır; o, vardır. Yaratılmamış, nedensiz, açıklamasız, başka bir varlıkla hiçbir ilişkisi olmayan kendisinde varlık, fazladan ve saçmadır. Kendisi için varlık ise, tam tersine, "olmadığı şey olan ve olduğu şey olmayandır." Bilince karşılık gelen kendisi için varlık, Sartre tarafından bir yokluk olarak tasvir edilir. Bilincin içinde hiçbir şey yoktur, ve o, kendi dışındaki varlığa kasıtlı bir yönelmişlik faaliyeti içerisinde. Kendisi için, kendisinde varlığın merkezinde açılmış bir yarığa gibi, kendi kaynağını, varlığın hiçlenmesinden alır. Kendisini tamamlamak arzusunda olan kendisi için, kendisini, ancak kendi dışında bir varlıkla özdeşleşmek suretiyle tamamlama imkanına sahip olabilir. Bu ise, iki bakımdan imkansızdır. Birincisi, kendisi için'in bir "kendi başına-kendisi için" olması, kendisini kendi dışında ve kendisine yabancı bir varlıkta gerçekleştirmesi anlamına gelir ki, bu, kendisi için'in kendisine yabancılaşması demektir. İkincisi ise, "kendi başına-kendisi için olmak", Tanrı olmaktır. Oysa Tanrı fikri, çelişiktir. Böyle bir durumda kendisi için, kendi başına ile karşılaştığında **bulanti** olarak adlandırılan bir duyguya kapılır. Çünkü Sartre'a göre kendisinde varlık, bilinç için bir tuzaktır ve sürekli olarak bilinci aldatmak ister. Bilinç de bu tuzağa düşebilir ve kendisine

karşı yabancılaşabilir. İşte **Bulantı**'nın kahramanı **Roquentin**, saçma olan ve kendisine yabancılaştıran kendisinde varlık ile karşılaşmasında böyle bir duygu yaşar: “Bugün bir hal oldu bana, bundan kuşku duymam yersiz olur. Olağan bir kesinlikle, apaçık olarak değil de bir hastalık gibi geliverdi. Sinsi sinsi, yavaş yavaş yerleşiverdi içime. Kendimi az buçuk acayip, az buçuk sıkıntılı hissettim, hepsi bu kadar.” Sartre’a göre **bulantı**, geçici bir hal değildir. Çünkü o, yaşantısal olarak görünse ve o şekilde açığa çıkmış olsa da, daha derin bir nedenden, ontolojik bir nedenden kaynaklanır. Dünyanın olumsal ve saçma oluşu, “her varlığın nedensiz doğması, acizlik yüzünden uzayıp gitmesi ve rastlantı sonucu ölmesi”, insanın kendi bedeninin de, tıpkı kendisinde varlık gibi “nesnelere arasında bir nesne olması”, bilincin kendi dışındaki varlıkla farkının kesin bir dille onaylanması, yabancılık duygusu, dünyanın onu anlamak isteyen idrak mekanizmasına ve akıla sığmayışı, hayatın boşu boşunallığı gibi nedenler, kendisini fazladan ve bırakılmış hissedenden insanın “**insanlık durumu**” olarak görünmektedir. “Bulantı kısa bir süre için yakamı bıraktı. Fakat biliyorum, yine gelecek... Derin derin bir sıkıntı bu, varoluşun derin özü, benim yapılmış olduğum maddenin kendisi.”

Kendi bedenini de bir nesne olarak algılamaya başlayan **Bulantı**'nın kahramanı, “kestane ağacının kökü ile kendisini” bir ve aynı görmeye başladığında, bütün nesnelere tiksinti de duymaya başlar. İnsan, bir taraftan bütün varlığın ağırlığını ve etkisini hissetmekte, diğer taraftan da varlığın tam bir anlamsızlık ve saçma hali ile karşılaşmaktadır. Bu karşılaşmanın etkisi ise çok büyüktür: “ Soluğumu kesti bu. Bu son günlerden önce ‘varoluş’un ne anlama geldiğini hiçbir zaman sezmemiştim. Ben de ötekiler gibiydim, baharlık giysilerini giyip deniz kıyısında gezinenler gibi. Ben de onlar gibi: ‘Deniz yeşil’dir; havadaki şu nokta bir martı’dır, diyordum ama, bunların var olduklarını, ‘martının bir varolan martı’ olduğunu hissetmiyordum.” Varoluşu gizleyen bütün örtülerden sıyrılmış olan varlık, bütün çıplaklığıyla karşımızda belirince, şeylerin farklılığı sadece bir görünüşten ibaret kalıyor ve ürkütücü tavır işte o zaman ortaya çıkıyor: Fazlalık, yabancılık, gereksizlik ve saçmalık. Nitekim **Roquentin**'in başına gelen onda, kendisinin sonsuzluk için gereksiz ve fazladan olduğunu, kendisini çevreleyen dünyanın da gereksiz ve fazla olduğunu düşünmesine neden oluyor. Fazlalığıyla, gereksizliğiyle, anlamsızlığıyla orada öylece duran hayasız bolluk, varlığın ta kendisidir. İnsanın da, beden olarak bu hayasız bolluğun bir parçası olması, **bulantı**yı daha da artırıyor. Ama nihayet bütün bunlar, her şeyi bütün çıplaklığıyla anlamak isteyen Sartre için temeldeki bir gerçeğe, varlığın saçmalığına bağlanırlar. “ Saçmalık kafamın içinde bir düşünce değil, bir ses esintisi de değil de, ayaklarımın dibindeki şu uzun ölü yılan, şu tahta yılan. Yılan ya da pençe ya da akbaba tırnakları. Ve hiçbir şeyi açıkça söylemeksizin varoluşun anahtarını, Bulantımın, kendi yaşantımın anahtarını bulduğumu anlıyordum. Nitekim bütün sonradan anladıklarım da gelip bu temel saçmalığa dayanıyor.” Sartre’ın **Bulantı**'da tasvir ettiği içine girilemeyen, akıl ve mantığın nüfuz edemediği, gereksiz, fazladan bir dünya karşısında tek çıkış yolu tiksinti ve **bulantı** mıdır? **Roquentin**'in bütün bir roman boyunca denediği yollar hep kapalıdır. Belki eserin sonlarına doğru ortaya çıkan bir melodi, kurtuluş umudu olabilir ama **Iris Murdoch**'un da dediği gibi, Sartre’ın seçtiği parçanın büyük bir sanat eseri olmaması, kahramanın kurtuluş umutlarını boşa çıkarır. Asıl kurtuluşu sağlayacak olan, **Bulantı**'da söz konusu edilmemiş ama **L'Être et Le Néant**'da ve **Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır** adlı eserde söz konusu ettiği özgürlüktür.

Bulantı, genelde metafizik bir deneyim olarak adlandırılır. Bu deneyim, **Murdoch**'a göre metafizik bir şüphenin sonucunda ortaya çıkar. **Roquentin**, böyle bir şüpheye kapılmış birisi olarak, “günlük gerçekler dünyasını, gerçek varlık alanından, varoluş’un alanına düşmüş ve kirlenmiş bir alan olarak görür.” Gerçekliği bir düşüş, varoluşu bir yetkinsizlik olarak gören **Roquentin**, “dünyanın düzeninde mantıksal bir zorunluluğun bulunmasını ister” ama bu zorunluluğu bulamaz. Çünkü romanın bize gösterdiği, saçmalığın mutlaklığıdır. Her şeyi

açıklamak isteyen insan ile açıklanamaz olan varlığın karşı karşıya gelişi, varlığı olduğu gibi anlamak isteyen insanı sadece ve sadece tedirgin eder. Çünkü dünya, Hegel'in dünyası gibi rasyonel değildir. Saçma düşüncesi, varlığın sağır ve dilsizliğinden ötürü Sartre'ı bir tiksinti ve bulantı ile yüz yüze bırakırken, saçmayı, bilinç ile dünya arasındaki ilişkinin kopuşu olarak nitelendiren **Camus**'de isyana neden olmaktadır.

KAYNAKLAR

Jean-Paul Sartre, L'Être et Le Néant, Idées, Gallimard, 1943.

-----, Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır, çev., Asım Bezirci,
Yazko, İstanbul, 1981.

Kenan Gürsoy, Jean-Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler,
Akçağ, Ankara, 1991.

Iris Mourdoch, Sartre'in Yazarlığı ve Felsefesi, çev., Selahattin Hilav,
Yazko, İstanbul, 1981.